
УДК 81' 367: 070.41

Інна Завальнюк (м. Вінниця)

СТИЛЬОВА СПЕЦИФІКА І СОЦІАЛЬНА МАРКОВАНІСТЬ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ МОВИ

У статті проаналізовано стильову специфіку синтаксичних одиниць української газетної мови початку ХХІ ст., що постала на тлі жанрової диференціації газетного матеріалу, окреслено основні функціональні зміни в українській пресі означеного періоду, простежено їхній вплив на стилістичні ресурси синтаксису української мови.

Ключові слова: синтаксичні одиниці, жанрова диференціація газетного матеріалу, інформаційні жанри, аналітичні жанри, художньо-публіцистичні жанри, стильова специфіка, функціональні зміни, мова українських газет початку ХХІ ст.

На тлі жанрової диференціації газетної мови дедалі активніше постають синтаксичні одиниці, які умовно можна поділити на ті, що вживаються у всіх жанрах, і ті, що властиві деяким жанровим групам чи окремим жанрам. Перші зазвичай репрезентують прості двоскладні речення, складносурядні речення, складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами, складні багатокomпонентні речення, вставні та вставлені одиниці. Щоправда, активність їхнього використання в жанрових групах неоднакова. В інформаційних жанрах, зокрема дописі, домінують прості речення, нерідко ускладнені однорідними й відокремленими членами, а також складнопідрядні речення з незначною кількістю підрядних [12: 99; 14: 53–54]; в аналітичній статті переважають складносурядні й складнопідрядні речення, що відрізняє аналітичні жанри від інформаційних [2: 146]; художньо-публіцистичні жанри тяжіють до складних багатокomпонентних конструкцій та різнотипних за модальністю й експресією речень.

Синтаксичними одиницями, уживаними в різних газетних жанрах, вважаємо й парцельовані та приєднувальні конструкції. Проте деякі жанри все-таки регулюють їхнє внутрішньостильове функціонування,

зумовлюючи значне хитання ступеня активності. Найактивнішими згадані одиниці є в жанрах з домінантою експресивності — нарисові, фейлетоні, обмеженими — у жанрах з переважанням стандарту — інформативному повідомленні, дописові, передовій статті. Інші жанри в цьому плані посідають проміжне (серединне) місце [15: 155–156]. Сучасні журналісти все частіше подають інформацію розчленовано, що засвідчує загальну „тенденцію до заміни синтагматичної прози актуалізаційною“ [1: 42], активізацію суб'єктивних чинників у структурі публіцистичного тексту і, як наслідок, зменшення обсягів речень. Пор.: (передова стаття) *Припустімо, конституційні зміни проголосовано. **Остаточню і безповоротню*** (Дзеркало тижня, 30.05.2009, с. 2); *Консультації розпочалися. Приведуть вони до колективного опору чи кожен відбиватиметься самотужки — сьогодні сказати важко. **Але поспостерігати буде цікаво. З укриття*** (Дзеркало тижня, 06.09.2008, с. 3); (фейлетон) *Потрібно цей процес зупинити. **Негайно. Поки не пізно. Навіть балачки про цю боротьбу припинити*** (Літературна Україна, 04.09.2008, с. 8)

Проаналізований матеріал дає підстави констатувати дедалі ширше тяжіння синтаксичного ладу мови сучасної української преси до жанрової спеціалізації синтаксичних одиниць, їхнього пристосування до виконання специфічних завдань засобів масової комунікації, закріплення багатьох із них за певними газетними жанрами. Найпомітнішою згадана спеціалізація є в *інформаційних* жанрах — дописах, інформативних повідомленнях, хроніках, анонсах, репортажах, інтерв'ю. За певних композиційних (лаконізм, офіційність, номінативність) чи комунікативно-прагматичних (інтенції автора, призначення друкованого органу, смаки читацької аудиторії) умов ціла низка синтаксичних одиниць постає спеціалізованими засобами констатації факту, інформативного опису чи інформативної розповіді. Так, зокрема, за короткими інформаційними текстами — дописами, інформативними повідомленнями, хроніками, анонсами (також і заголовками до них) — закріплені зазвичай двоскладні речення з простими та складеними присудками в їхній структурі: „*Нафтогаз України*“ **повністю розраховався з ВАТ „Газпром“ за поставлений у лютому 2009 року російський газ...** (Урядовий кур'єр, 07.03.2009, с. 3); Російська „*Транснефть*“ **розпочинає будівництво другої черги Балтійської трубопровідної системи в обхід України** (Експрес, 04–11.06.2009, с. 1); *У селі Крилів Корецького району Рівненської області почав діяти центр із надання соціально-побутових послуг малозабезпеченим селянам* (Сільські вісті, 16.03.2007, с. 5). Така синтаксична будова згаданих текстів підпорядкована основній вимозі — не ускладнювати швидкого сприймання [10: 231].

У згаданих жанрах типовими є і прості двоскладні речення з підметами-номінаціями країни, міста, організації, закладу і т. ін., що слугують синонімами іменників зі значенням особи чи групи осіб, метонімічно їх позначаючи і системно культивуєючи ті самі ознаки за допомогою дієслів говоріння чи ментальних дій, не властивих цим суб'єктам поза газетним дискурсом [6: 510]. Напр.: *Офіційний **Китай***

вимагає від іноземних громадян залишити територію Тибету, повідомляє Бі-Бі-Сі (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с. 4); *Україна на зимових Всесвітніх студентських іграх виборола сім медалей і посіла 13-те місце* (Україна молода, 03.03.2009, с. А1); *Київ може залишитися без книгарні „Знання“, розташованої на Хрещатику, 44, — останньої на головній вулиці столиці* (Голос України, 07.11.2007, с. 1).

Останнім часом в інформаційних жанрах помічаємо активніше вживання односкладних безособових речень з головним членом, вираженим безособовою предикативною формою на **но-**, **то-**. Деяко нижчою активністю вирізняються односкладні неозначено-особові речення, які акцентують на дії, залишаючи поза увагою, як другорядну, вказівку на її виконавця. Результативне чи статичне значення згаданих побудов спричиняє їхнє спеціальне використання в інформативних викладах. Пор.: *Гетьманщину знищено, автономні інститути ліквідовано...* (Слово Просвіти, 04–10.09.2008, с. 10); *Картину прем'єра Росії Володимира Путіна „Узор“ продано на аукціоні в Петербурзі за рекордну суму — 37 мільйонів рублів (1 мільйон доларів)* (Сільські вісті, 20.01.2009, с. 1); *Днями у Міністерстві аграрної політики презентували проект „Виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ та реалізації Європейської політики добросусідства в сільському секторі“* (Урядовий кур'єр, 07.03.2009, с. 3).

Прості речення в інформаційних міні-жанрах вирізняються також специфікою побутування: здебільшого в межах одного жанру паралельно функціонують двоскладні та односкладні речення, безособові та неозначено-особові речення, посилюючи фактологічність, дієвість, чіткість висловленого, як-от, зокрема, допис під заголовком „Орден — Муратовій“: *Президент України Віктор Ющенко нагородив орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня народну артистку України, кінорежисера Кіру Муратову. Як зазначається в указі глави держави, високу відзнаку вручено за вагомий внесок у розвиток українського кіномистецтва, високу професійну майстерність...* (Україна молода, 30.05.2009, с. 3); або інформативні повідомлення: *Перші 12 POS-терміналів для розрахунків банківськими картками встановлено на вокзалах Донецької залізниці. Таку новинку вже пропонують пасажиром у Донецьку, Луганську, Ясинуватій, Маріуполі, Дебальцевому, Красному Лимані та Гловайську* (Голос України, 27.03.2008, с. 19); *У Вінниці мінятимуть вивіски з назвами вулиць, номерами будинків, інші аніклаги на комунальних будинках. Для цього в міському бюджеті передбачено понад 200 тисяч гривень* (Вінницькі відомості, 26.03.2008, с. 3).

У сучасному новинному дискурсі, зауважує Т.С. Дроняєва, найуживанішими є фактографічні повідомлення, що являють собою складне речення (сполучникове чи безсполучникове), одна частина яких передає факт, інша вказує на модус засвідчення (хто повідомив цей факт для подання його як новини в газетному тексті) [6: 501]. Ці синтаксичні побудови типові лише для інформаційних міні-жанрів (дописів, інформативних повідомлень, хронік), напр.: *Генеральний секретар Ради*

Європи Террі Девіс здійснить 19 – 21 березня офіційний візит в Україну, повідомляє Укрінформ (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с. 1); *До 2050 року населення Землі зросте з 6,7 до 9,2 мільярда, прогнозують експерти ООН* (Сільські вісті, 16.03.2007, с. 1); *Верховна Рада планує наступного пленарного тижня у четвер, 4 червня, розглянути антикризову програму уряду, заявив спікер парламенту Володимир Литвин в ексклюзивному інтерв'ю агентству „Інтерфакс-Україна“* (Дзеркало тижня, 30.05.2009, с. 1). Така синтаксична форма експлікації за-свідчення не зовсім звична для інших стилів мови. Вона схожа на пряму мову і слова автора, оформлена без лапок та інших пунктуаційних атрибутів відтворення прямої мови. Проте наразі маємо специфічну структурно-семантичну форму безсполучникового складного речення, типову для інформаційних міні-жанрів.

Засобами, властивими інформаційним жанрам різних форматів, ураховуючи репортаж та інтерв'ю, у корпусі сполучникових складних речень є складнопідрядні атрибутивні та об'єктно-з'ясувальні речення. Безперечно, вони функціонують і в інших жанрових різновидах, проте тут мають певні особливості, які й закріплюють їх за інформаційними жанрами. Ідеться передусім про складнопідрядні атрибутивні речення, підрядна частина яких є неповною і досить чітко констатує місце події. Їхнє функціонально-стилістичне призначення — відтворювати в інформативному дописі динаміку, мобільність повідомленого, напр.: *Лихо завітало й до села Карнавка, що в Старосамбірському районі Львівської області* (Україна молода, 25.06.2008, с. 2); *Традиційні різдвяні зустрічі у римо-католицькому храмі святого Миколая, що в Чернівцях, цього року відбулися тричі* (Вінниччина, 23.01.2007, с. 1).

Поширені тут і складнопідрядні атрибутивні та об'єктно-з'ясувальні речення як зачини до подальшого викладу в дописах, інформативних повідомленнях, хроніках, напр.: *Цукор реалізують за ціною, яка не покриває витрат на його виробництво. Про це заявив голова правління НАЦУ „Укрцукор“ Микола Ярчук під час прес-конференції* (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с. 1); *Чергове засідання Ради нацбезпеки і оборони, яке мало відбутися вчора, довелося перенести на 12 червня. Прес-служба РНБО пояснює, що засідання перенесено у зв'язку із хворобою Прем'єр-міністра Юлії Тимошенко...* (Україна молода, 30.05.2009, с. 2). Об'єктно-з'ясувальні складнопідрядні речення зі сполучником *що*, який уходить до стійких зворотів на зразок *наголосив, що...*, *повідомив, що...*, *ззначив, що...*, *пояснив, що...* та ін., відтінюють знеособленість допису, інформативного повідомлення, хроніки, їхнє спрямування не на коментар і витлумачення подій, а на повідомлення, поінформування читача.

Неповні та еліптичні речення сконденсовані в інформативних повідомленнях про погоду, що сприяє сталості форми, усуненню надлишковості в цьому жанровому різновиді, увиразненню самотніх рис синтаксису інформаційних контекстів, пор.: *5 – 6 вересня в Україні мінлива хмарність, без опадів, лише в західних областях місцями невеликий*

дош, Вітер переважно південно-західний, 5 – 10 м/сек. Температура повітря вночі +11 – +16 °С, на узбережжі Чорного та Азовського морів і на Закарпатті +17 – +20 °С, вдень в Україні +21 – +24 °С. Температура води в Чорному та Азовському морях +20 – +24 °С, біля Одеси +18 °С (День, 04.09.2008, с. 2).

Часто вживаними в інформаційних жанрах є деякі синтаксичні одиниці інфраструктурного рівня, зокрема вставлені речення, рідше – словосполучення, що супроводжують основний виклад, указуючи на джерело інформації. За допомогою таких конструкцій журналіст посилює вірогідність повідомлення, відтворює його об'єктивність, офіційний характер, напр.: **Як зазначають фахівці служби зайнятості, ситуація з безробіттям у Донецькій області децю стабілізувалася** (Урядовий кур'єр, 07.03.2009, с. 4); **За словами працівників підприємства, реалізовувати сорти хліба підвищеного попиту за нинішньою ціною не вигідно** (Голос України, 07.11.2007, с. 1).

Отже, синтаксичне оформлення інформаційних жанрів підпорядковане їхньому функціональному призначенню – повідомити про ту чи ту подію, зафіксувати факт, констатувати явище. Прагнення в незначних за обсягом матеріалах подати щонайбільше інформації зумовлює використання як простих, семантично відшліфованих, продуманих структур, так і складних, семантично розгалужених, конкретизувальних конструкцій, вставлених компонентів, відокремлених та однорідних членів речення. Ці синтаксичні засоби виконують передусім комунікативну стилістичну функцію і спрямовані винятково на інформування читацького загалу.

Специфіка аналітичних жанрів – не лише повідомляти про події, факти, а й аналізувати їх, формулювати висновки, узагальнення – також зумовлює деякі особливості синтаксичних одиниць, закріплених за цією жанровою групою. В аналітичних жанрах (аналітичній статті, огляді, передовій статті, рецензії, відгукові, коментареві) типовими постають прислівні та детермінантні складнопідрядні речення, складно-сурядні речення зіставного значення, складні багатокомпонентні речення, що дає змогу відтворювати систему логічних відношень, обґрунтовувати різнопланові положення, міркування, порівнювати і зіставляти повідомлене з реальністю. Напр.: (аналітична стаття) *Те, що незалежна Україна не зуміла зберегти унікальні підприємства, які залишилися з радянських часів, – прикро, але не смертельно... А от те, що занедбані „осколки імперії“ постійно загрожують життю і здоров'ю українських громадян, – це вже по-справжньому страшно* (Дзеркало тижня, 30.05.2009, с. 1); (огляд) *Якщо після вихідних інформація про домовленості Януковича і Тимошенко лише просочувалася, то з вівторка сумніви з цього приводу розвіялися: регіонали і бютівці практично домовилися про те, як ділитимуть владу надалі. І вони почали „артпідготовку“* (Експрес, 04–11.2009, с. 1); (відгук) *У кийівському Музеї літератури – виставка Інституту літератури Академії наук. Хто ніколи раніше не чув про архівні скарби, що зберігаються тут, почуватиметься, як у*

казковій печері Алі-Баби. В рукописному фонді Інституту — понад 100 тисяч раритетів, але й представленої на виставці дециці досить, аби приголомшити відвідувачів (Україна молода, 30.05.2009, с. А4 (10)).

У рецензіях та відгуках як жанрах з домінантою оцінності маркованими, усталеними сприймаємо синтаксичні структури, ускладнені відокремленими та однорідними членами, що, з одного боку, дає змогу авторові підвищити інформативність тексту, з іншого — надати матеріалові додаткових відомостей, поглибити, обґрунтувати міркування. Рецензія і відгук є вторинними жанрами, своєрідним віддзеркаленням первинного документа, але водночас, навіть у межах своєї „вторинності“, це жанри з багатими виражальними можливостями. Вони певною мірою відтворюють структуру і стилістичні особливості рецензованого твору, демонструючи передусім майстерність, індивідуальність самого рецензента [8: 136]. Цим зумовлена неперевершена вправність у створенні образності згаданих жанрів за допомогою явищ відокремлення та однорідності. Пор.: (рецензія) *Герой книги — сучасна дитина, жвава, непосидюча і безпосередня, яка у ході циркового дійства, спостерігаючи за карколомними і веселими номерами, „приміряє“ на себе різноманітні ампула чарівників манежу. Саме за допомогою цього літературного ходу авторці вдається легко й весело розповісти і про циркові професії, а також про тих людей, котрі залишаються непомітними за лаштунками: режисери, уніформісти, пожежники, білетери та ін.* (Літературна Україна, 26.02.2009, с. 6); (відгук) *Читач має справу не з продовженням попередньої книги, а з аналізом історії людства загалом — упродовж останніх чи не двохсот тисяч років... Означивши на початках „бажання дослідити расові проблеми в їх історичному вимірі“, автор мимохіть полишив межі жанру — популярної, децю викличної белетристики — і зайшов на чуже для себе поле наукової літератури. А через те втратив інтригу, динаміку, сюжетну напругу...* (Україна молода, 30.05.2009, с. А4 (10)).

Аналітичним спортивним оглядам властиве широке вживання ланцюгів номінативних речень, які виконують особливу стилістичну функцію — створюють зорову картину події з чіткою актуалізацією виду спорту, визначають місце проведення змагань, їхню значущість, напр.: *Академічне веслування. Познань (Польща). Чемпіонат Європи. На цих змаганнях українські спортсмени здобули лише одну медаль, але яку!* (Голос України, 26.09.2007, с. 4).

За коментарем як особливо емоційно-забарвленим жанром, розрахованим на мисленнєву підтримку читача, традиційно закріпилися речення питальної модальності та обірвані речення, які щораз-то більше активізуються, напр.: *У багатьох експертів є сумніви в тому, чи є в Росії необхідний обсяг газу, який, згідно з контрактами, вона має надати своїм клієнтам? Можливо, газове протистояння спровоковане для того, щоб приховати нестачу обсягу газу?* (Високий замок, 15.01.2009, с. 2); *Недарма Віктор Балоза навіть партію під Президента назвав „Єдиний Центр“... Отже, тепер главі держави і карти в руки. Нехай розсьорбує*

кашу, яку заварив... (Високий замок, 02.10.2008, с. 2). Такими структурами автор „будить“ думку читача, посилює виразність й емоційність розмірковувань, створює ефект внутрішньої діалогізації викладу.

Синтаксис *художньо-публіцистичних* жанрів — нарис, полемічної статті, замальовки, публіцистичного роздуму, есе, фейлетону, памфлету — вирізняється образністю і максимально активною позицією автора щодо її вираження. Виразна документальність, публіцистичність цієї жанрової групи спричиняє специфічний синтаксис: прості поширені речення, речення, ускладнені відокремленими та однорідними членами речення, вставними і вставленими одиницями, окличні речення, сполучникові складносурядні та безсполучникові складні речення. Пор. синтаксичні структури, дібрані з одного нарису „Старокримські адреси Костянтина Паустовського“: *Шукають люди старовинні монети. Не тільки шукають, а й знаходять!*; *Три роки тому дочка Надії Семенівни викупила будинок у власність, а потім передала його під музей (вже сам цей факт купівлі будинку під музей у часи, коли все купується задля власної вигоди, говорить сам за себе!); Напоєні запахами трав із саду Паустовського, залишаємо садибу письменника і вирушаємо в напрямку інших старокримських адрес автора „Чорного моря“ і „Золотої троянди“; Щоправда, час робить своє, і сьогодні в самому місті про старокримські адреси Паустовського вам оповість уже аж ніяк не кожен; Місто — давнє-прадавнє: колись це був великий торговий центр з назвою Солхат* (Літературна Україна, 04.09.2008, с. 8). Як бачимо, синтаксичні конструкції художньо-публіцистичних текстів здебільшого різноманітні й стилістично конотовані: відбивають найменші відтінки думок журналіста, його почуття і переживання. У цій жанровій групі особливого значення набувають „майстерність стилістичного синтезу образного і логічного, розмовного і книжного; майстерність глибокого і тактовного, правдивого і переконливого для читача розкриття внутрішнього світу невидуманого героя“ [4: 180].

Перевага простих двоскладних та односкладних речень над складними властива сьогодні синтаксису *реklamних* жанрів, що можна пояснити прагненням до короткого формулювання слогану (реklamного девізу) і доступності коментувальної частини, яка в сучасних газетах буває здебільшого структурно розлогою. Прості речення зазвичай ускладнені однорідними членами для розширення інформаційного стрижня. Серед складних конструкцій у рекламі найуживаніші безсполучникові складні речення. Пор.: „ЗМІЙОВІТ“. *Уперше в Україні унікальний крем-бальзам зі зміїною отрутою. Остеохондроз, радикуліт, артроз, відкладення солей, болі в суглобах, рубці, артрит, невралгія, подагра... Про ці хвороби забудьте!!!*

Нейротропний компонент зміїної отрути має болезаспокійливу дію, ензиматичний — викликає розсмоктування рубцевих тканин. Екстракт перцю пекучого стимулює кровообіг судин, має зігрівальну дію. Екстракт живокосту володіє протизапальним ефектом при болях у суглобах, артритах, артрозі та вивихах, а також сприяє швидшому

відновленню кінцівок після перелому. Компоненти екстракту босвелії гальмують запальні реакції в сполучних тканинах і суглобах, зменшують набряки, стимулюють кровообіг, зміцнюють кровоносні судини в суглобових тканинах, а також сприяють відновленню пошкоджених кровоносних судин. Камфора має протимікробну та протизапальну дію. Придбати „ЗМІЙОВІТ“ можна за адресами... Ціна однієї упаковки — 88 гривень (Експрес, 04–11.06.2009, с. 16).

У необ'ємних рекламних текстах переважають різнотипні за модальністю й експресією речення. Помітне їхнє специфічне поєднання: на початку і наприкінці повідомлення використовують яскраві, емоційні речення, а основний корпус речень — емоційно нейтральний, напр.: *У вас простатит? Чи навіть аденома? Не впадайте у відчай — вихід є!!! Комплекс „ПРОСТАПЛЕКС“ — серйозна відповідь чоловічим недугам. Розробка американських учених з Нью-Джерсі не має у своєму складі гормонів та антибіотиків. Містить натуральні компоненти і тому підходить для всіх вікових груп та стану здоров'я. Телефонуйте просто зараз! Анонімність і конфіденційність ГАРАНТОВАНА!!!* (Експрес, 04–11.06.2009, с. 21).

Спостережено, що деякі синтаксичні конструкції характерні для кількох жанрів різних жанрових груп. Зокрема, синтаксичні поєднання „питання — відповідь“ виявляють активність у репортажі (інформаційна група жанрів), передовій, аналітичній статтях, кореспонденції (аналітична група жанрів) і нарисі (художньо-публіцистична група жанрів). Трапляється, що згадані поєднання створюють цілі структурно-семантичні контексти, які останнім часом широко використовують у громадсько-політичному тижневику „Дзеркало тижня“. Пор. фрагмент із передової статті Юлії Мостової „Вибір між ротором і статором“: *Чи мають право ПР і БЮТ створити коаліцію? Мають. Чи мають вони право, дотримуючись законної процедури, вносити зміни до Конституції? Мають. Чи етично щодо суспільства ухвалювати її поспішно. Без обговорення? Ні. Чи мають депутати право передбачати в Конституції обрання президента парламентом? Конституційний суд стверджує, що так. Чи мають право депутати цього скликання забирати у народу право обирати главу держави і робити це самим? Ні, тому що обираючи їх 2007 року, громадяни України їх на це не уповноважували. Чи сприятиме імперативний мандат розвитку країни і зміцненню демократії? Ні. Чи сприятиме він боротьбі з неугодним інакодумством? Так. Те, що з інакодумцями не дороблять у парламентських стінах, дороблять СБУ, прокуратура і МВС за їх межами. Чи буде заштопано діри у владі, яка складається з численних в.о. міністрів, в.о. глав адміністрацій і в.о. керівників центральних органів виконавчої влади? Звісно. Чи є впевненість у тому, що ці місця посядуть люди з необхідним інтелектуальним, фаховим і моральним рівнем? Ні, немає. Чи здатен гіпотетичний режим, який може запанувати в Україні, поліпшити ситуацію в економіці? Частково — так. Чи здатні його творці й реалізатори, які представляють переважно великий бізнес, утриматися від спокус (в умовах свого тотального*

контролю над правоохоронними органами і при явно слабкій опозиції)? Однозначно — ні. Чи здатен цей режим проіснувати запланованих п'ять років? А це вже від нас залежить (Дзеркало тижня, 30.05.2009, с. 2). Поєднання „питання — відповідь“ надають текстам характеру живої бесіди, залучаючи читача до участі в описуваних подіях, відтворюють природні інтонації розмовного мовлення. Як слушно зауважує Г.Г. Хаблак, ступінь, характер, способи використання елементів розмовного мовлення в різних газетних жанрах залежать від авторської індивідуальності, майстерності, смаку публіциста [16: 104]. Жанри газети по-різному сприймають розмовні елементи синтаксису. Для таких жанрів, як допис, інформативне повідомлення, хроніка, розмовні синтаксичні елементи не характерні. Інші — репортаж, нарис, кореспонденція, фейлетон, стаття, передова стаття — апелюють до розмовного мовлення як джерела образності й оцінності.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 6; 9; 13 та ін.] засвідчує, що за радянського періоду квазіінформативність українських газет була певним порушенням стильової норми, згідно з якою газетно-публіцистичний стиль повинен виконувати інформаційно-змістову функцію. Основним інструментом впливу тоді була не фактологічна, а специфічна концептуальна інформація: політичний міф, чи, як його називають дослідники, ідеологема: „Ми побудували розвинутий соціалізм; наша країна — найбільш передова, ми приступаємо до будівництва реального соціалізму“ і под. Вона слугувала своєрідним „фільтром“, через який пропускали газетний матеріал. З усуненням цензури постала ситуація активного впливу позамовних, соціальних чинників на функціонування мови загалом і в засобах масової інформації зокрема [13: 176]. Цим, на нашу думку, можна пояснити ті зміни, які відбулися в українській пресі післяперебудовного періоду і тривають сьогодні, впливаючи на стилістичні ресурси мовних одиниць. Серед них:

1. Посилення інформативності викладу, досягнення рівноваги між концептуальною і фактологічною інформацією. Інформаційне поле, створюване сучасними українськими газетами, є різноманітним за змістом повідомлень, формами та якістю їх подання. Тому будь-яка інформаційна діяльність, що зачіпає інтереси і потреби людей, спрямована не тільки на інформування аудиторії, а й на формування або зміну позицій, поглядів, ціннісних орієнтацій [5: 418]. Іншими словами, преса є чинником, який формує громадську думку. До того ж, функціональна інформатизація газетного простору сприяє поширенню нових жанрів: журналістського розслідування, версій, пов'язаних зі специфічними способами отримання інформації [7: 116].

Спостережено, що домінанта осмислення дійсності дедалі впевненіше зміщується в бік практицизму. Сучасна „кліпова“ свідомість аудиторії часто не в змозі сприймати великі за обсягом тексти, та ще й з відкритою авторською позицією моралістичного характеру. Тому превалювання інформаційних жанрів є свідченням відображення змін у національному менталітеті українців, котрі від слів, розмов про справи

переходять до їхньої реалізації. Важливим соціокультурним „фрагментом“ нового українського менталітету стає поняття „якість життя“.

Інформаційні тексти сучасної української преси дедалі частіше набувають емоційних рис, що посилює вірогідність, об'єктивність викладу і водночас попереджає читачку байдужість до „сухої“ фактологічної інформації.

2. Істотна активізація особистісної тенденції, що супроводжується утворенням нового стилетвірного центру, яким є особистість журналіста: його авторська інтенція, мовні захоплення, смаки значною мірою зумовлюють стилістичні риси створюваного тексту. Нові принципи подання й інтерпретації інформації за умов відсутності жорсткої регламентації повідомлення, уведення до тексту різних „мовних світів“, індивідуалізація авторського комунікативного наміру — усе це, на думку О.В. Какориної, породжує явище стилістичної рівномірності всередині одного тексту і мінімальних мовленнєвих структур [9: 90]. Активізація особистісної тенденції виявляється в поширенні таких жанрів, як есе, коментар, прогноз, сповідь.

3. Утвердження діалогічності як фундаментальної якості газетної мови і журналістської творчості загалом. Діалогічні риси виразно посилюються: з'являються статті, які репрезентують палку, зацікавлену розмову автора з читачем. У зв'язку з цим образ „посереднього“ читача (знеособленого адресата) часто заступає образ читача-однотумця або читача-опонента, людини, котра солідарна з автором, співчуває йому чи не згодна з ним. Наслідком цього є різні соціальні групи, різні автори й адресати — полівекторна палітра сучасної української преси, у якій поширюються жанри з діалогічним стрижнем: бесіда, експрес-інтерв'ю, експрес-опитування, ексклюзивні інтерв'ю тощо.

4. Актуалізація тенденції до породження нових змістів і нових оцінок за допомогою гри з цитатним фондом, який апелює до всього нашого мовного досвіду. Залучення до активного вжитку інтертекстуальних компонентів — одного зі способів непрямого вираження здебільшого негативної оцінки в газетних текстах соціально-політичного спрямування — засвідчує господарювання сучасного журналіста вже не тільки і не стільки над своїм словом, скільки над словом чужим, над культурним тлом. У такому разі журналіст уже не творить, а інтерпретує, підсвідомо підвищуючи стилістичну вагу інтерпретативів, формуючи їхні оцінні характеристики у свідомості адресата. Через те сучасну епоху справедливо називають „культурою інтерпретації готового слова“ [3: 108].

Згадані функціональні зміни зумовлюють зміни в мовному оформленні газетного тексту, віддзеркалюються в його лексико-граматичних засобах, у яких закладені чималі стилістичні потенції. Серед них особливе місце посідає синтаксис. Донедавна вважали, що синтаксис, на відміну від лексики і фразеології, не має чіткого стилістичного забарвлення своїх одиниць, не має обов'язкового функціонального прикріплення їх до певних мовленнєвих сфер [11: 150], є, отже, загальномовним засобом, пов'язаним з усіма функціональними

стилями. Проте оновлення структури, семантики та стилістики синтаксичних одиниць української газетної мови початку ХХІ ст. уможливує висновок про функціонально-стилістичну самотність її синтаксичної організації.

Досліджений матеріал дає підстави стверджувати, що синтаксис мови сучасних українських газет дедалі ширше тяжіє до закріплення своїх одиниць за певними жанрами. Найтипівішою така спеціалізація є в інформаційних жанрах, призначених виконувати комунікативну стилістичну функцію.

Соціальна динаміка спричинила такі найістотніші функціональні зміни в сучасній українській пресі: тенденцію до посилення інформативності викладу, активізацію особистісного чинника журналіста, утвердження принципу діалогічності, а також тенденцію до породження нових змістів та оцінок за допомогою гри з цитатним фондом.

1. *Акімова Г.Н.* Новое в синтаксисе современного русского языка: [учеб. пособ.] / Г.Н. Акімова. — М.: Высш. школа, 1990. — 168 с.
2. *Анісимова Т.А.* Лингвистические характеристики публицистического текста (на материале аналитических статей современной британской прессы) : дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.04 / Анісимова Татьяна Анатольевна. — М., 1998. — 194 с.
3. *Анненкова И.В.* Язык современных СМИ как система интерпретации в контексте русской культуры (попытка риторического осмысления) / И.В. Анненкова // Язык современной публицистики: сб. статей / [сост. Г.Я. Солганик]. — М.: Флинта: Наука, 2005. — С. 99–114.
4. *Васильева А.Н.* Газетно-публицистический стиль речи: курс лекций по стилистике / А.Н. Васильева. — М.: Русск. язык, 1982. — 198 с.
5. *Гриценко О.* Вплив мас-медіа на формування політичної культури / Олена Гриценко // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2003. — Вип. 11. — С. 417–437.
6. *Дроняева Т.С.* Информационный подстиль / Т.С. Дроняева // Язык средств массовой информации: учеб. пособ. для вузов / [под ред. М.Н. Володиной]. — М.: Академич. проект; Альма-матер, 2008. — С. 496–520.
7. *Дускаева Л.Р.* Принципы типологии газетных речевых жанров / Л.Р. Дускаева // Язык современной публицистики: сб. статей / [сост. Г.Я. Солганик]. — М.: Флинта: Наука, 2005. — С. 115–143.
8. *Зелінська Н.* Наукова рецензія у жанровій палітрі української публіцистики ХІХ – початку ХХ ст.: проблематика, структура, особливості викладу / Надія Зелінська // Зб. праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 133–149.
9. *Какорина Е.В.* Стилистические изменения в языке газеты новейшего времени (трансформация семантико-стилистической сочетаемости): дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.01 / Какорина Елена Валентиновна. — М., 1992. — 175 с.
10. *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови: підруч. [для студентів філол. ф-тів ун-тів] / А.П. Коваль. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1967. — 400 с.
11. *Кожина М.Н.* Стилистика русского языка: учеб. [для студентов пединститутов] / М.Н. Кожина. — М.: Просвещение, 1983. — 223 с.
12. *Костина Н.Б.* Экспрессивные возможности синтаксиса в языке современной газетной публицистики: дис. ...кандидата филол. наук: 10.01.10 / Костина Нина Борисовна. — М., 1980. — 187 с.
13. *Крылова О.А.* Лингвистическая стилистика: [в 2 кн.] / О.А. Крылова. — М.: Высш. школа, 2006. — Кн. 1. Теория. — 319 с.
14. *Лысакова И.П.* Язык газеты: социолингвистический аспект / И.П. Лысакова. — Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1981. — 102 с.

15. Сковородников А.П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка / А.П. Сковородников. — Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1981. — 255 с.
16. Хаблак Г.Г. Функционально-стилевые особенности использования грамматических категорий в газетно-публицистической речи: дис. ...кандидата филол. наук : 10.01.10 / Хаблак Галина Гавриловна. — М., 1984. — 171 с.

Inna Zavalniuk (Vinnytsa)

STYLISTIC SPECIFIC AND SOCIAL DENOTATION OF SYNTACTIC UNITS OF MODERN UKRAINIAN NEWSPAPER TEXTS

The stylistic specific of the syntactic units which appeared on the background of the genre differentiation in the Ukrainian newspaper language in the beginning of XX century is analyzed in the article. The basic functional changes in the Ukrainian press of the definite period are outlined and their influence on the stylistic resources of Ukrainian syntax is examined.

Keywords: syntactic units, genre differentiation of the newspaper material, informative genres, analytical genres, artistically publicistic genres, stylistic specific, functional changes, the Ukrainian newspapers language in the beginning of XX century.

Мовна мозаїка

І ЧИ И ПИСАТИ У ВЛАСНИХ ІНШОМОВНИХ НАЗВАХ?

Чому в українському житку стає більше власних назв іншомовного походження, у яких замість *і* пишуть *и*? Чи можна поширювати на них "правило дев'ятки"? Ці запитання сьогодні ставить багато людей. А й справді, як їх передавати в українській мові?

Уведення свого часу "правила дев'ятки", тобто вживання в загальних назвах іншомовного походження *и* після дев'яток приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним, посприяло впорядкуванню правопису всіх загальних назв. Що ж до власних іншомовних назв (прізвищ, особових імен, власних географічних назв), то в них після згаданих дев'яток приголосних вживали *і*, зрідка – *и*. Це створювало труднощі, бо потрібно було запам'ятати, у яких із них писати *і*, а в яких – *и*. Саме тому авторський колектив, який підготував до друку "Український правопис" 1993 року, розширив коло власних географічних назв з *и*. До них потрапили *Алжир, Бразилія, Скандинавія, Братислава, Ватикан, Вашингтон, Крит, Мадрид, Сицилія, Сирія, Чикаго, Чилі, Тибет* та ін.

У проєкті найновішої редакції "Українського правопису" (1999) запропонували поширити "правило дев'ятки" на всі власні іншомовні назви. Цю пропозицію підтримали мовознавці, які брали участь у його обговоренні. Проєкт, як відомо, не став офіційним правописним кодексом, але ідею про вживання *и* в загальних і власних іншомовних назвах після згаданих дев'яток приголосних активно обстоюють і далі як фахівці, так і практики. Воно відповідає вимові цих приголосних в українській мові та робить послідовним правопис запозичень. Саме тому набір іншомовних особових імен та прізвищ з *и* розширюється, що засвідчує мовна практика і деякі орфографічні словники української мови. Він поповнився такими власними назвами, як *Аристотель, Аристофан, Еврипід, Фридрих, Фердинанд* та ін.

Зважаючи на відзначену вище особливість вимови дев'яток приголосних звуків в українській мові та прагнучи до однакового, послідовного передавання їх у загальних і власних назвах, маємо підстави писати *и* у словах **Аристотель, Аристофан, Еврипід, Фридрих, Фердинанд** та ін.

Катерина Городенська